

ОСВІТА. СУСПІЛЬСТВО. ОСОБИСТІСТЬ (концепти синергетичної парадигми)

Л. С. ГОРБУНОВА. ФІЛОСОФІЯ ТРАНСФОРМАТИВНОЇ ОСВІТИ ДЛЯ ДОРΟΣЛИХ:
УНІВЕРСИТЕТСЬКІ СТРАТЕГІЇ І ПРАКТИКИ: монографія. —
Суми: ВТД “Університетська книга”, 2015. — 710 с.

Освіта як така — багатогранна та багатозначна тема для роздумів, оскільки все, що відбулось, відбувається та відбуватиметься в житті людини, все, що стосується вищих смислів буття, історії людства, динаміки розвитку соціокультурної системи, пов'язано зі станом освіти. Остання, як і будь-яка інша підсистема, потребує та зазнає фундаментальних змін — криз (за філософією нестабільності). Цим кризовим етапам передують криза самої людини, коли практика втрачає свій культурний зміст і діє проти людини, завдаючи нищівного руйнування сталої соціокультурної системи та створюючи умови для формування інформаційно-комунікативного простору нової системи.

Детерміністська модель життя вимагає недовіри людини до власного досвіду та живиться нею, ідеологізує свідомість і закінчується антропологічною катастрофою, характерною для інформаційної системи закритого суспільства. Втім, стан нерівноваги системи спричинює тісне поєднання порядку і хаосу, що послугує суспільним процесам, які, подолавши точку біфуркації — пік змін, продукують перехід до якісно нового стану, коли уможлиблюється трансформація у напрямі до відкритої системи появою унікальних подій, прийняттям нового типу рішень. Транзитивний стан соціокультурної системи (періоди хаотизації порядку та упорядкування хаосу) зазнає впливу системи цінностей проблематичного майбут-

нього і набуває рис (у цьому випадку) системи відкритого суспільства, в якій кожній підсистемі/елементу гарантовано свободу побудови власної моделі світу, за умови відповідальності перед Іншим / за Іншого. Нелінійне мислення у просторі гуманітарних наук дозволяє подолати детермінізм також в освіті й цим зберегти людяність у людині. Адекватне сприйняття безперервних змін світу потребує цілісного, нелінійного, синергетичного мислення особистості, яка виборола етичний прорив і здатна відповідати хаотизації та самоорганізації складних і надскладних систем.

Сучасною реальністю є простір формування нової інформаційної системи суспільства знань із множини інформаційних полів усіх підсистем/елементів соціокультурної системи, людство опанує новий спосіб розвитку — інформаціоналізм (М. Кастельс). Зазначене потребує нових освітніх адаптацій та філософського осмислення базової інфраструктури постійного навчання суспільства — освіти впродовж життя, суб'єктом якої є доросла людина в світі. Аналізу інтересів, мети, пізнавальних і моральних інтенцій особистості як ціннісно-смыслового простору, характерної для суспільства знань галузі — освіти для дорослих, присвячено цю монографію.

Результати дослідження викладено в семи розділах. Заслугоує на увагу ґрунтовно розроблений, деталізований план і структура монографії, що зберігає логічність і комплексність викладу матеріалу як на рівні роботи в цілому, так і в межах кожного окремого розділу. Представлена праця справляє враження своєрідної енциклопедії з порушених проблем, що розглядаються глибоко і всебічно, з використанням усіх доступних автором джерел.

У першому розділі розглядається динаміка теорій освіти для дорослих, окремими питаннями постають проблеми здатності дорослих навчатися та особливості зазначеного процесу як ключової підсистеми в освіті впродовж життя, “що самоорганізується відповідно до викликів нового способу цивілізаційного розвитку” (с. 70). Л. Горбунова наголошує на принципових передумовах способу навчання дорослих — необхідності й готовності брати на себе відповідальність за своє навчання, а також наближення змісту навчального процесу до життєвих проектів тих, хто навчається з метою самореалізації особистості. На

особливу увагу заслуговує розгляд еволюції концепту “освіти для дорослих” у документах ЮНЕСКО — найбільш впливового центру міжнародного співробітництва, позицією якого є формування стратегії освіти для дорослих у XXI столітті як основного концепту для суспільства, що навчається.

Історико-культурологічний контекст методологічних засад теорії освіти для дорослих висвітлено у другому розділі. Автор переконливо доводить правомірність розгляду філософсько-педагогічних позицій Джона Дьюї (натуралістичний прагматизм), динаміку змін у поглядах представників аналітичної філософії — Б. Рассела, Й. Солтиса, В. Комісера, І. Шеффлера, Т. Гріна, С. Лерда, теорію навчання Юргена Габермаса (комунікативна філософія) та смислотворчого освітнього потенціалу європейської філософії на інтелектуальний досвід американської філософської думки, що стало основою формування американської філософії освіти для дорослих як напрямку філософської орієнтації. Представлено аналіз філософсько-методологічних засад, що стали фундаментом і смислотворчим джерелом для розвитку напрямів освіти для дорослих (певною мірою умовно — за ознакою помітного домінування): ліберальний, біхевіористський, прогресистський, гуманістичний, радикально-емансипаторський, з акцентуванням на найновішому, в якому поєднано попередні напрями, — філософії трансформативної освіти для дорослих.

Вагомим здобутком є наукові розвідки третього розділу здійснено аналіз провідних інтелектуальних стратегій, що відбулись наприкінці XX — на початку XXI століття та дозволяють віднайти бажані й можливі когнітивні стратегії університетської освіти, в контексті яких виокремлено такі ключові парадигмально-концептуальні напрями: концепція “номадичного мислення” (не формує ієрархій, інтенцією є відмінність, концепт становлення), теорія складного мислення (інтер-, трансдисциплінарність, трансгуманітарність), теорія складності синергетики. Цікавим є розгляд трансверсальної інтелектуальної стратегії як смислової перспективи шляху мислення та шляху діяння, що веде через кордони культури, філософії, науки, етики тощо (с. 252).

На засадах теорії комунікативної дії сформульовано комунікативні стратегії освіти для дорослих у четвертому розділі. Л. Горбунова ключовим моментом визначає формування критичного та гетерологічного мислення у просторі раціонального дискурсу як головного елемента процесу трансформативного навчання у транснаціональному, взаємопов’язаному світі. Автор наголошує, що сучасний розвиток культури відбувається в контексті конкуренції концептів — традиційного, інкультурності, мультикультурності та транскультурності. Більше того, елементи тради-

ційного концепту культури (соціальна гомогенізація, етична консолідація, міжкультурна делімінація), акцентуючи на ігноруванні чужого-Іншого-третього, неспроможні вирішувати проблеми мультикультурних суспільств. Утім, культурна динаміка доводить необхідність порозуміння різних культур, які фактично втратили передбачуваність і сепаратність, а замість цього набули транскультурної форми. В контексті зазначеного головним завданням транскультурної освіти є відмова від дії міфологем про власну монокультурну ідентичність і відкриття нових можливостей “для розуміння інакшості інших людей та інших культур, а також для розвитку способу мислення з точки зору Іншого” (с. 294). Цікавим є аналіз змісту нових перспективних освітніх стратегій, зумовлених, зокрема, продукуванням відмінностей та орієнтованих на транскультурну компетентність, де остання базується на глобальній обізнаності (безперервний процес вивчення світу в безпосередньому досвіді ознайомлення) та комунікативній етиці. Автор обґрунтовує релевантність трансверсального мислення та трансверсальної раціональності як освітніх стратегій в умовах методологічного і концептуального плюралізму й у контексті цифрових мереж інформаційного суспільства.

Цілісності презентованої роботи досягається в п’ятому розділі обґрунтуванням змісту навчання, спрямованого на сприяння трансформації особистісних комунікативних, ціннісно-смилових пріоритетів дорослої людини з метою адаптації та самореалізації особистості в суспільстві, що трансформується (епоха “плинної сучасності”). Л. Горбунова визначає потенціал трансформативної освіти — сприяння становленню дорослої людини, яка розуміє сенс концептів “свобода”, “справедливість”, “любов”, “автономія”, “відповідальність”, “демократія” та здатна мислити й діяти відповідально в контексті співпраці, реалізувати своє громадянську позицію, приймаючи моральні рішення. Набуття людиною через нову чуттєвість і відкритість до Іншого уміння інтегрувати досвід і цінності останнього сприяє їй самій відбутись віртуально універсальною. Це робить людину “відкритим”, “незавершеним проектом”, “теорією у розвитку”, що відкриває нові горизонти в нашому розумінні ролі освіти для дорослих” (с. 562).

Розумінню важливості досвіду лімінальності (переходу через невизначеність і хаотизацію до нової упорядкованості) як проблеми макро- та мікрорівнів соціальності присвячено шостий розділ. Зазначається, що нехтування лімінальністю у філософії та соціальній теорії є значною перешкодою для розуміння трансформативних процесів.

Складність трансдисциплінарної та транскультурної освіти як трансформативного процесу

потребує особливої стратегії, одним із напрямів реалізації якої є мультимодальна освіта. Автор робить висновок: ефективність трансформативного навчання залежить від використання раціональних і екстрараціональних практик, що є ознакою мультимодальності як перспективи дидактики трансформативної освіти. Мультимодальність як соціокультурний феномен, який за розгортання інформаційно-комунікаційних змін набуває “нормального стану людської комунікації” стала предметом розгляду в цьому розділі. Підсумовуючи своє дослідження, Л. Горбунова наголошує, що транскультурні особистості з глобальним рівнем компетентності демонструють “космополітизм, постконвенційну моральну орієнтацію, переконаність у пріоритеті прав людини та готовність працювати для реалізації цих прав” (с. 652). Зазначене актуалізує потребу у відкритій свідомості, толерантності, чутливості до відмінностей.

Уміння/бажання почути Іншого є проявом відповідального ставлення до наслідків своєї діяльності, що має неперехідне соціальне значення у здійсненні ціннісно-орієнтованого надзавдання — формування етичного досвіду особистості. Саме вміння спів-

відчутти точку зору партнера/опонента дозволяє особистості здійснювати подвійне завдання: відчутти образ світу Іншого (інтелектуально, інтуїтивно, почуттєво) та одночасно зберегти самостійність в оцінці цього образу. Зазначений принцип позитивно впливає на праксеологічні засади професійної діяльності, зокрема, суб’єкта культуртрегерської (культурно-мистецької) діяльності, відповідального за створення та постійне відтворення єдиного смислового поля культури, а відтак — за цілісність суспільства. Використання у професійній підготовці культуртрегерів дидактики трансформативної освіти, запропонованої Л. Горбуною, є перспективою у здійсненні свободи саморозвитку особистості як такої.

Монографія Л. С. Горбунової “Філософія трансформативної освіти для дорослих: університетські стратегії і практики” безперечно зацікавить фахівців в галузі філософії освіти, зокрема, філософії культурно-мистецької освіти, синергетики, культурології, соціології.

Інна Кузнєцова